

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

РИМСКА КОМУНИКАЦИЈА ЕРИТАУРО–RESINUM²

САЖЕТАК. У раду се презентују подаци о римској комуникацији Asamo–Eritauro–Resinum (Требиње–Цавтат–Рисан), са успутним насељима. Од станице Ad Zizio (Моско или Укшићи у Љубомиру) пут је ишао јужно на Asamo (Требиње), а потом преко станице Eritauro (Цавтат) у Resinum (Рисан или Росе). Археолошки налази (остаца римског насеља, пута, фрагменти миљоказа) са локалитета у Требињу, Цавтату и Рисну указују на то да је ово подручје релативно рано било повезано мрежом римских комуникација. Приликом истраживања античких комуникација и насеља на југу провинције Далмације (источна Херцеговина, југоисточна Хрватска, југозападна Црна Гора) служили смо се писаном изворном грађом и материјалним остацима на терену, при чему су нам од нарочитог значаја били записи Плинија Старијег, Клаудија Птолемеја и Равенског Географа, те подаци које налазимо у Табули Појтингеријани и Антониновом итинерару. Такође, у раду се наводе подаци о запажањима са терена о комуникацији Asamo–Eritauro–Resinum, остацима пута и насеља на овом подручју.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: римска комуникација, провинција Далмација, Asamo (Требиње), Eritauro (Цавтат), Resinum (Рисан или Росе).

¹ gligorijas@yahoo.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националној идентитетској и евроинтеграцији*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 20. априла 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јуна 2017.

Подручје данашње источне Херцеговине, југоисточне Хрватске и југозападне Црне Горе, које су улазиле у састав римске провинције Далмације – раније Горњег Илирика – изразито је крашко, дрдовито и тешко проходно те су и комуникације које су повезивале насеља и становништво на овом подручју најчешће прилагођаване природним пролазима кроз масиве Динарида. Једном трасирани правци путева у одређеном времену носе обиљежја тога доба, а будуће генерације их користе и дограђују (Pašalić, 1958, стр. 139–175; Pašalić, 1959, стр. 61–73; Pašalić, 1960, стр. 103–108; Sergejevski, 1962a, стр. 73–105; Sergejevski, 1962b, стр. 111–113; Sergejevski, 1964, стр. 93–95; Pašalić, 1965, стр. 243–248; Vojanovski, 1973, стр. 187–165; Vojanovski, 1974, стр. 15–36; Vojanovski, 1975, стр. 53–64; Vojanovski, 1977, стр. 67–98; Vojanovski, 1983, стр. 7–36; Samardžić, 2010, стр. 51–67; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278).

Истраживања остатака римских комуникација на југу провинције Далмације почињу у другој половини XIX и почетком XX вијека, приликом трагања за трасом пута Епидаур–Скодра и Нарона–Скодра. Остаци римских путева на источној обали Јадрана и у њеном залеђу познати су нам на основу археолошких остатака тј. миљоказа и трагова комуникација на терену те из античких писаних извора (ILJug 956–971; Tab. Peut. 467, 468, 469, 470; It. Ant. 337, 338, 339; Rav. Cosm. IV 16; V 14; Pašalić, 1958, стр. 139–175; Pašalić, 1959, стр. 61–73; Pašalić, 1960, стр. 103–108; Sergejevski, 1962a, стр. 73–105; Sergejevski, 1962b, стр. 111–113; Sergejevski, 1964, стр. 93–95; Pašalić, 1965, стр. 243–248; Vojanovski, 1973, стр. 187–165; Vojanovski, 1974, стр. 15–36; Vojanovski, 1975, стр. 53–64; Vojanovski, 1977, стр. 67–98; Vojanovski, 1983, стр. 7–36; Vojanovski, 1988, стр. 75–87; Samardžić, 2010, стр. 51–67; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278). У нашим ранијим радовима више пута смо помињали да су важнији римски путеви који се сматрају комуникацијама првог реда били обиљежени миљоказима – каменим облим стубовима пресека око 40 цм, високим до 150 цм. На југу и југоистоку провинције Далмације нађен је већи број оваквих споменика и њихових фрагмената. Већина их је анепиграфска, али има и примјерака са натписима (ILJug 956–971).

За наш рад су посебно значајни епиграфски (ILJug 962; ILJug 966) и анепиграфски миљокази нађени поред римске комуникације Asamo–Epitauro–Resinum (ILJug 956–971). Приликом истраживања на терену, осим миљоказа и остатака пута (колоточине, насипи, ивичњаци, калдрма), наилазили смо на усјеке и епи-

графске споменике. Тако су на подручју између Требиња (Asamo) и Цавтата (Epitauro) пронађени епиграфски споменици и трагови пута који је ишао правцем Asamo–Epitauro–Resinum (ILJug 956–971; Sergejevski, 1962a, стр. 73–105; Sergejevski, 1962δ, стр. 111–113; Sergejevski, 1964, стр. 93–95; Vojanovski, 1973, стр. 187–165; Vojanovski, 1977, стр. 67–98; Vojanovski, 1983, стр. 7–36; Samardžić, 2010, стр. 51–67; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278).

Како смо већ рекли, поред материјалних остатака основ за успјешно истраживање античких комуникација у источној Херцеговини, југоисточној Хрватској и југозападној Црној Гори представља писана изворна грађа. Од писаних историјских извора који су значајни за утврђивање трасе римских комуникација на овом подручју најприје треба поменути Појтингерову таблу (Tabula Peutingeriana) (Tab. Peut. 467, 468, 469, 470). Источну Херцеговину, југоисточну Хрватску и југозападну Црну Гору су, од запада према истоку, пресијецале двије комуникације које су представљале саставни дио основног путног правца римске провинције Далмације: Аквилеја–Салона–Дирахијум. Према Појтингеријани, из станице Вид код Метковића (Narona XXII) комуникација је ишла преко станица Тасовчићи (Ad Turres XIII), Столац (Dilluntum XIV) и Градац код Љубиња (Pardua XVI); и потом долазила у станицу Моско или Укшићи (Ad Zizio XXVIII), гдје се налазило раскршће путева. Један крак пута се из станице Моско или Укшићи одвајао према југу преко станица Требиње (Asamo XX), Цавтат (Epitauro XX), Рисан (Resinum XX), Улцињ (Vicinium XV), Будва (Batua XX), и Скадар (Scobre). Други крак се из станице Ad Zizio одвајао источно, идући кроз унутрашњост провинције све до Скадра (Scobre), гдје су се спајала оба крака пута (Tab. Peut. 467, 468, 469, 470).

Равенски Географ у свом итинерару, на комуникацији која иде обалом мора, наводи градове сљедећим редослиједом: „Burzumī, Aleta, Saluntum, Butua, Decaderon, Buccinium, Rucinium, Epitaurum id est Ragusium, Asamon, Zidion, Pardua ide est Stamnes, Tures, Narona...” (Rav. Cosm. IV 16; V 14); док Гвидон у своме дјелу „Geographica“ градове у приобалном дијелу јужне Далмације, који се налазе на овој комуникацији, помиње сљедећим редослиједом: „Lissum, Diode, Codras, Buccinium, Budua, Dedaderon, Epitaurum ubi nunc est Ratisium, Assidium, Praetorium, Turres, Narona...” (Gvi. Geog. 114). Значајне податке о мрежи путева на југу провинције Далмације налазимо и у записима Плинија Старијег који биље-

жи да је од ушћа ријеке Нароне удаљена 100 хиљада корака колонија Епидаур, а иза ње су градови римских грађана Ризинијум, Акрувијум, Бутуа и Улцинијум („... a Narone amne S. p. Abest Epidaurum colonia ab Epidauro sunt oppidacivium Romanorum, Rhizinium, Acruium, Butuamun, Olcinium...“ (Plin. HN III 22).

Клаудије Птоlemeј је на својим картама одредио математички положај градова на овој комуникацији, која је водила обалом мора – односно њихове географске координате, ширину и дужину – не помињући станице Ad Zizio и Asamo: Епидаур, дужина 44°40' – ширина 42°20'; Ризинијум, дужина 44°40' – ширина 42°15'; Акрувијум, дужина 44°45' – ширина 42°; Ризонски залив, дужина 45° – ширина 42°; Бутуа, дужина 45° – ширина 41°45'; Улцинијум, дужина 45° – ширина 41°30' (Ptol. Geog. II 16, 3; II 16, 7).

Траса пута је од Требиња ишла поред старог корита ријеке Требишњице ка Алексиној међи и селу Бихово, гдје је Еванс у атару овог села, на локалитету Мокро Поље, пронашао одломак миљоказа (висина 0,75 – пречник 0,40 м) са натписом (CIL III 10176; Evans, 1883, стр. 96–97; Sergejevski, 1962a, стр. 77–78, сл. 3; Bojanovski, 1977, стр. 89–90, сл. 10; Škegro, 1997, стр. 106 br. 146; Kolbt / Walser / Jansen, 2012, стр. 234). [- - -] / [- - -] / [princ]ip(es) max(im)i p(eren)n(es) / [a]c vic(toriosissimi) semp(er) Aug(usti) b(ono) r(ei) / p(ublicae) n(ati) (ILJug 966). Горњи дио натписа са именима царева је пропао. А. Еванс и Д. Сергејевски су датирали миљоказ у вријеме царева Валентинијана I (364–375. године) и Валенса (364–378. године) (Evans, 1883, стр. 96–97; Sergejevski, 1962a, стр. 77–78, сл. 3). И. Бојановски наводи да је миљоказ нађен на локалитету Расовац у Требињу и, за разлику од њих, натпис у слободној интерпретацији ишчитава: DN (duo) Fl. Valentinianus et Fl. Valens principes maximi perennes ac victoriosissimi semper Augusti bono rei publicae nati (Bojanovski, 1977, стр. 89–91); узимајући притом као могући доказ да се на миљоказу помињу цареви Валенс и Валентинијан атрибут semp(er) Aug(usti), који се појављује и на другим споменицима из тог периода (CIL III 5740; CIL III 11314; Bojanovski, 1977, стр. 89). Исто тако, И. Бојановски сматра да би овај фрагмент миљоказа са непотпуним натписом евентуално могао припадати и другим владарима из IV вијека, јер је формула „b(ono) r(ei) / p(ublicae) n(ati)“ уобичајена и на миљоказима Јулија Апостате (361–363. године). Стога се само са резервом споменик може датирати у другу половину IV вијека, и то у временско раздобље од 361. до 378. године (Bojanovski, 1977, стр. 89; Šaćić, 2011, стр. 190).

Приликом археолошког ископавања средњовјековне цркве Св. Пантелејмона 1980. године, Ђ. Одавић је пронашао одломак миљоказа са непотпуним натписом, а у свом раду га је навела А. Шачић. Сачуван је само горњи дио текста са плитко урезаним словима, који гласи: [- - -] / [- - -] / [Ma]x[iminus] [I]mp/[erator] II co(nsul) / [- - -] M[ax]/[imus ?] / [n]obi[lissimus] [- - -] (Šačić, 2011, стр. 191–193). Споменик је био узидан у ограду поменуте цркве па је, захваљујући секундарној употреби, сачуван у доста лошем стању. Висина фрагмента је 0,35 м са пречником 0,40 м. Шачић сматра да миљоказ потиче из времена цара Максимиана Трачанина (235–238. године) и његовог сина, а на основу титулатуре датирао би се у 236. годину (Šačić, 2011, стр. 191–193). Нешто детаљнију анализу миљоказа извршили су њемачки истраживачи, презентујући резултате до којих су дошли у дјелу које је објављено 2012. године. Они наводе да је споменик пронађен 1975. године на претходно поменутом локалитету, уз највјероватнији текст натписа: [Imp(erator) Caes(ar) C(aius) Iul(ius) Verus Maximinus Piu]s Felix / p(ontifex) m(aximus) / tr[ib(unicia) p]lot (estate) [II / i]mp(erator) III / co(n)s(ul) / [p(ater) p(atriciae) e]t C(aius) Iulius Ve[rus Maxi]mus nobil[issimus Caes(ar)/ Augusti f(ilius)] (Kolbt / Walser / Jansen, 2012, стр. 236). Споменик се данас налази у Музеју Херцеговине у Требињу и уврштен је у музејску поставку (Kolbt / Walser / Jansen, 2012, стр. 236). Он свједочи да је ова дионица пута око Асамума највјероватније обновљена за владе Максимиана Трачанина.

Комуникација је даље ишла ка југу пресијецајући Лучки До, око 3 км ваздушном линијом од Петковића. Мало јужније од новог пута који води према засеоку Лука, у селу Лапји, јужно од Згоњева, Еванс је пронашао осам одломака миљоказа (висина 0,62 – пречник 0,40 м), међу којима и један са натписом (CIL III 10175; Evans, 1883, стр. 101; Sergejevski, 1962a, стр. 76–78, sl. 2; Bojanovski, 1977, стр. 87–88, sl. 9; Škegro, 1997, стр. 106 br. 145; Kolbt / Walser / Jansen, 2012, стр. 234). Ti(iberius) Claud[ius Dr]usi fil(ius) / Caesa[r Aug(ustus) Ger]manic(us) / pont(ifex) m[ax(imus) tr(ibunicia) p(otestate) VII imp(erator) XV] / co[(n)s(ul) III p(ater) p(atricie) cen]s(or) (ILJug 962). Миљоказ се налазио поред комуникације Асамо (Требиње) – Еритауро (Цавтат), која је ишла преко Расовца, Полица и Главске. А. Еванс као *terminus post quem* настанка овог миљоказа узима период у којем је Клаудије обављао службу цензора (47/48. године), када падају и његов седми трибунат и четврти конзулат; петнаести пут је император, док је *pater patriae* постао 42. године. Однедавно се тврди да је ова комуникација из-

грађена за вријеме цара Тиберија (14–37. године) и намјесника Далмације Публија Корнелија Долабеле (14–20. године), али да је градња настављена и за вријеме цара Клаудија (41–54. године) (Sergejevski, 1962a, стр. 76–78, sl. 2; Vojanovski, 1977, стр. 87–88, sl. 9; Škegro, 1997, стр. 106 br. 145; Šačić, 2011, стр. 188–189). На подручју Згоњева (Лапја) пронађено је још седам фрагмената миљоказа без натписа, што је А. Еванса навело на претпоставку да се ради о високој колони у Клаудијеву част (Evans, 1883, стр. 101–102). За разлику од њега Д. Сергејевски наводи да је приликом изласка на терен нашао осам фрагмената миљоказа (Sergejevski, 1962a, стр. 76), док И. Бојановски сматра да за такве тврдње А. Еванса нема аналогија, јер је и на другим стајалиштима мјестимично налажено више миљоказа. Ови фрагменти миљоказа немају никаква епиграфска обиљежја па их је стога тешко датирати. У сваком случају, вјерује се да је комуникација *Asamo–Epitauro–Resinum* била од велике важности будући да су миљокази постављани на најважнијим саобраћајницама (Tomaschek, 1880, стр. 548–549, 553; Hoernes, 1881, стр. 146–150; Cons, 1882, стр. 370–371, 380, 390–398; Vojanovski, 1977, стр. 87–88).

Од претходно поменутог Лучког Дола пут је пролазио између села Пољице и засеока Петковићи, гдје је Д. Сергејевски на основу приче мјештана убиљежио фрагменте миљоказа (ILJug 959; ILJug 958); а одатле је траса пута ишла на Зелени Дуд ка Главској (Sergejevski, 1962a, стр. 76–77; Imamović, 1980, стр. 27–28). И. Бојановски биљежи да је приликом теренских истраживања у селу Главска, мјесто Мраморје, пронашао два миљоказа који су касније загубљени (ILJug 956; ILJug 957; Vojanovski, 1983, стр. 19–25). Исто тако, и Сергејевски истиче да је на овом локалитету пронашао два фрагмента миљоказа који су се загубили. Од мјеста Мраморје траса пута се кретала према Иван Крсту (Sergejevski, 1962a, стр. 76; Vojanovski, 1983, стр. 19–25). Према Евансу и Сергејевском, римски пут је прелазео херцеговачко-далматинску границу у селу Главска, у мјесту Иван Крш (Sergejevski, 1962a, стр. 76; Vojanovski, 1983, стр. 19–25); међутим, Бојановски тврди да траса пута није ишла наведеним правцем. Према његовом мишљењу, комуникација је ишла од Главске преко Отара и Обода, а не преко Иван Крста (сматра погрешним навођење Сергејевског – да је ријеч о Иван Кршу) (Vojanovski, 1983, стр. 23). Одатле се спуштала преко Плата, тачније преко висоравни Бабине греде, па преко насеља Обод у град Епидаур (Цавтат) (Marinović, 1959, стр. 121–127; Ser-

gejevski, 1962a, стр. 75–76; Novak, 1966, стр. 3–84; Cambi, 2006, стр. 185–217).

На закључак да је ова комуникација изграђена за вријеме намјесништва Публија Корнелија Долабеле (14–20. године), упућују и два натписа пронађена у ближем окружењу Цавтата (Marinović, 1959, стр. 121–127; Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364). Први натпис познат је од XVI вијека (CIL III 1741), а нађен је – као и дијелови кипа који је највјероватније приказивао Долабелу – међу рушевинама једне четвороугласте куле између Цавтата и Обода. Натпис је вјероватно подигнут у част Публија Корнелија Долабеле и његове дужности у провинцији Далмацији (Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364). Првобитно је био исклесан у девет редова, а до данас се сачувало само првих пет. P(ublio) Corne[lio] / Dolabell[ae] co(n)s(uli) / VII viro epuloni / sodali Titiensi / leg(ato) pro pr(aetore) Divi Augusti / et Ti(beri) Caesaris Augusti / civitates Superioris / provinciae {H}illyrici (текст натписа реконструисан на основу ранијих преписа, преузето из Glavičić, 2008, стр. 45. и Mesihović, 2014, стр. 57–90). Натпис је од великог значаја, јер се у два посљедња оштећена реда спомиње званични назив провинције Далмације, што нас упућује на службени назив илирских провинција након подјеле јединствене провинције Илирик. На основу садржине натписа споменик се датира у вријеме након Августове смрти (19. VIII 14. године н. е.) и његове деификације (17. IX 14. године н. е.). Поред тога што натпис наводи civitates Superioris / provinciae {H}illyrici, он указује и на провинцијско уређење – аутономне политичке и територијалне јединице перегринских народа (Jagenteufel, 1958, стр. 14; Marinović, 1959, стр. 121–127; Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364; Bojanovski, 1974, стр. 18–19; Zaninović, 1997–1998, стр. 43; Šašel-Kos, 2005, стр. 379–380, 401–402, 470; Glavičić, 2008, стр. 43, 45–47; Mesihović, 2010, стр. 110; Mesihović, 2014, стр. 57–90).

Други натпис, посвећен истом намјеснику а откривен у Цавтату (Epidaur), указује да се Долабела бавио инфраструктурном дјелатности (Marinović, 1959, стр. 121–124; Rendić-Miočević, 1963, стр. 156–158; Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364; Novak, 1965, стр. 97–108). [P(ublio)] Dolabella / leg(ato) pro pr(aetore) / coh(ors) VI vol(untariorum) / trib(un) L(ucio) Purtsio Atinate / [- -]il?io C(aio) Saenio II vir(is) (ILJug 636; AE 1964, 227; AE 1966, 280; AE 1989, 608; AE 2008+1035). Претпоставља се да остаци овог натписа говоре о некој јавној изградњи под Долабелиним покровитељством (Marinović, 1959, стр. 121–127; Rendić-Miočević, 1959, стр. 156–158;

Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364; Glavičić, 2008, стр. 43, 48–49; Mesihović, 2010, стр. 109–110; Mesihović, 2014, стр. 57–90). Исто тако, сматра се да су ове споменике Долабели подигли становници Епидаура у знак захвалности због изградње комуникације која их је повезивала са ближим и даљим окружењем (Marinović, 1959, стр. 121–124; Rendić-Miočević, 1959, стр. 156–158; Rendić-Miočević, 1964, стр. 338–364; Novak, 1965, стр. 97–108).

С. Рутар наводи да је траса пута из Епидаура ишла кроз Конавле преко Суторине у Боку и сматра је дијелом комуникације Aquileia–Durratio, који није ишао обалом мора према Херцег Новом као данашња, модерна саобраћајница. Напротив, траса пута је из Мочварне долине одступала укосом у односу на савремену саобраћајницу, па је преко Драчевице у равници ишла преко Радмиловића, Буновића, Милиновића и Мориња уз обалу у Рисан. Исто тако, он наводи како су прије њега многи сматрали да је комуникација Epitaur–Resinum ишла из Суторине чак до мора, а одатле је заобилазила Херцег Нови, Мељине, Баошиће и Бијелу и затим пролазила кроз Вериге и Морињ у Рисан. Рутар тврди да се овако замишљеној комуникацији противи римска пракса, али и да је раздаљина на терену од Епидаура до станице Рисан већа од оне која је приказана на картографским документима. Такође, сматра да је тешко у потпуности убицирати трасу римске комуникације кроз Боку Которску (Рутар, 1881, стр. 21–22). Х. Конс, исто тако, води римску саобраћајницу кроз Боку Которску (Cons, 1882, стр. 98).

Према наводима А. Еванса, пут Epitaur–Scobre који је ишао обалом црногорског приморја наставак је магистралног огранка Ad Zizio–Epidaur. Он трасу пута Epitaur–Resinum води преко Вигње, Груде и Суторине, при чему наводи и римске остатке код Св. Ивана и на Љутој. Од Суторине траса пута излазила је на обалу код Херцег Новог, а одатле преко Буновића и Мориња за Рисан. У вези са римским путем који је ишао преко Конавала за Рисан и даље, А. Еванс је изнио запажање да раздаљина Epitaur–Resinum по Појтингеријани износи XX римских миља, што је само половина стварне раздаљине између та два града. Због тога он сматра да је морала постојати и једна међустаница која се могла налазити у Конавлима код Св. Ивана, сјеверно од Груда, гдје је пронашао већу количину римских материјалних остатака (Evans, 1883, стр. 37–38).

Ђ. Белчић је сматрао да је траса пута ишла од Епидаура преко Суторине, чак све до обале мора, па поред или преко данашњег

Херцег Новог, Мељина, Баошића и Бијеле, а затим кроз Вериге и Морињ за Рисан (Gelicich, 1880, стр. 9).

А. Мајер сматра да је пут Epitaurο–Resinum ишао уз обалу мора. Он наводи да је Epitaur данашњи Цавтат а Resinum је Рисан. Такође, износи тврдње – које заступају и Томашек, Одерхумер и Милер – да је изостављена једна станица између Цавтата и Рисна. Међутим, за разлику од поменуте тројице аутора према којима је то највјероватније околина Херцег Новог, Мајер такво мишљење прихвата с резервом, јер сматра да комуникација можда и није ишла уз обалу на свом јужном дијелу па је отуда и краћа од данашње чија дужина износи 55 км. Ако је траса пута ишла обалом мора, могуће је и да је преписивач при означавању међусобне удаљености Епидаура и Рисна испустио једну бројку – „X“, што би значило да је стварна ознака била „XXX“ (30 римских миља) то јест 54,5 км а то би одговарало стању на терену. Наиме, удаљеност од Рисна до Будве данашњом саобраћајницом износи 40 км то јест 27 римских миља; од Будве до Улциња има 60 км тј. 40 римских миља, а од Улциња до Скадра око 30 км или 20 римских миља. Према Мајеру, разлика између данашње удаљености Будве и Улциња, у односу на Појтингеријану, потиче управо отуда што је преписивач испустио једну станицу – по свој прилици Antibarīs, тј. данашњи Бар, смјештен 35 км јужно од Будве, а 25 км сјеверно од Улциња. Тако А. Мајер, на основу ишчитавања историјских извора и истраживања на терену, предлаже сљедеће станице и раздаљину између њих: Epitaurο XX[X] Resinum XX Batua XX [Antibari] XV Ulcinium XX Scobre (Mayer, 1940, стр. 134–136).

На комуникацији која је ишла уз обалу мора М. Гарашанин наводи сљедеће станице и раздаљину између њих: Epitaurο XX Resinum XX Vicinium. Такође, и он сматра да је преписивач направио грешку приликом уношења станице Улцињ и скоро у потпуности се ослања на трасу пута коју је установио А. Еванс. Траса пута према М. Гарашанину, ишла је од Епидаура преко Св. Ивана и спуштала се преко Суторине ка Херцег Новом уз обалу, прелазећи преко Мориња у Рисан. Комуникација је у Рисан улазила са западне стране преко данашњег античког локалитета Царине, док је главна траса пута водила дуж обале око које се данас налазе бројни антички локалитети на размеђу од Херцег Новог до Рисна: Игало, Зеленика, Кумбор, Бијела и Каменари. Овај аутор истиче да је тешко утврдити куда је даље овај пут ишао у правцу Котора, гдје је постојало римско насеље (Гарашанин, 1967, стр. 175–177).

С. Мијушковић, полазећи од Појтингеријане, приказује трасу пута Asamo–Epitauro–Resinum сљедећим редослиједом и раздаљином између станица: Asamo XX Epitauro XX Resinum (Tab. Peut. 468, 469, 470), и предлаже да се станица Resinum тражи на самој морској обали, на данашњем локалитету Росе на улазу у Бококоторски залив. Аутор сматра да Појтингеријана није географска карта већ карта римских војних комуникација и отуда је нормално да су установљени римски градови који се нису налазили на војној магистралу, као на примјер Рисан (Мијушковић, 1966, стр. 111–113; Мијушковић, 1969, стр. 33–51). Такође, на основу археолошких истраживања наводи да је Росе у предримско доба фигурирало као значајније насеље те да трагови римске комуникације кроз Боку нису пронађени због погрешно интерпретиране Појтингеријане. Раздаљина од Epidaura до станице Resinum у Појтингеријани износи 20 римских миља (око 30 километара), што отприлике одговара стању на терену између Цавтата и Роса (Tab. Peut. 468, 469, 470; Мијушковић, 1969, стр. 33–51), одакле произилази да је раздаљина између Цавтата и Рисна данас, у односу на Појтингеријану, више него двоструко већа. Притом је од посебног значаја његово навођење податка да се обала насупрот Роса називала Traiectus – деноминација која датира из римског доба (Мијушковић, 1966, стр. 116–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51); тако да римска комуникација од Epidaura иде преко Traiectusa и даље наставља преко Роса, Луштитким полуострвом преко Грбаљског поља ка Будви. Исти аутор сматра да се Acrvium није налазио у близини Трашта или на Грбаљском пољу, него на мјесту данашњег Котора, што према његовом мишљењу доказују и археолошка истраживања. Дакле, коначна траса пута би била: Цавтат–Росе–Vicinium (римско насеље негде на Грбаљском пољу)–Будва (Мијушковић, 1966, стр. 116–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51; Мјовић, 1980, 133–142).

На основу археолошких истраживања, И. Пушић тврди да Resinum са Појтингеријане није антички Рисан већ антички локалитет на терену данашњег насеља Росе у једној малој ували на почетку Бококоторског залива. Насупрот ранијим истраживачима који су доказивали да је Resinum данашњи Рисан, И. Пушић наводи да су на подручју од Цавтата до Суторине испитана два античка локалитета у Молунту, један велики у Витаљини и три у Суторини; сви су поређани у низу и прате конфигурацију терена куда се и трасира комуникација. На овом дијелу трасе веома је значајно откриће трагова римске цесте од насеља Вериговац у

Суторини, обалом све до насеља Њивице које се налази на обали насупрот Роса (удаљено непуну једну наутичку миљу). Трагови пута су видљиви у дужини од 300 м у плићаку (од 0,20 до 0,40 м) или на самој обали (Пушић, 1975, стр. 129–130). Истраживања у Малим Росама (сондажна ископавања) констатовала су постајање античког локалитета. На овом локалитету су откривени трагови античке архитектуре, фрагменти грађевинске керамике и већа количина фрагмената римских судова. У самом заливу, гдје се налази локалитет Мало Росе, приликом подводних истраживања пронађена је већа количина фрагмената римских амфора као и неколике у цјелости добро очуване. На основу Појтингеријане и археолошких истраживања И. Пушић је констатовао постојање античке станице Resinum највјероватније на терену данашњег насеља Росе, сматрајући како је Рисан био заобиђен овом главном комуникацијом. На овакве тврдње дали су одговоре А. Еванс и М. Паровић Пешикан (Evans, 1883, стр. 88–89; Pušić, 1966, стр. 16; Паровић-Пешикан, 1974, стр. 63–69; Пушић, 1975, стр. 129–130; Pušić, 1980, стр. 149–151).

Г. Новак путне станице на комуникацији Asamo–Epitauro–Resinum убицира на сљедећи начин: Asamo му је данашњи Затон, Epitauro данашњи Цавтат, док му је станица Resinum данашњи Рисан (Novak, 1918, стр. 22–23). А. Цермановић-Кузмановић Epitaur убицира у данашњи Цавтат, а Resinum у данашњи Рисан који се налази у Бококоторском заливу, сјевероисточно од Херцег Новог, док за путну станицу Risana наводи да се и она односи на Рисан те да је ово мјесто два пута представљено на карти грешком преписивача (Цермановић-Кузмановић, 1975, стр. 19–20). Према Г. Шкриванићу на комуникацији Asamo–Epitauro–Resinum станица Asamo је неодређена (Моско, Укшићи), Epitauro је данашњи Цавтат а Resinum је град Рисан (Шкриванић, 1975, стр. 50–52).

На основу археолошких истраживања и историјских извора П. Мијовић трасу пута Epitauro–Resinum води од Цавтата преко Рисна (Risinium или Resinum), а онда преко сличног топонима Risana или Risana. Он наводи да су на основу историјских и археолошких истраживања посљедњих година разријешени проблеми у вези са поменутиим топонимима тако што се установило да се први односи на илирско-римски Рисан док се други односи на Росе, на полуострву Луштица прекопута Херцег Новог. Према овом аутору, на траси пута преко Роса – гдје се прелазило лађом – још увијек нису пронађени трагови римске станице (Mijović, 1962–1963, стр. 27–43; Mijović, 1980, стр. 133–142).

Ј. Мартиновић у потпуности подржава мишљење С. Мијушковића о траси пута на релацији *Asamo–Epitauro–Resinum*. Оба истраживача реконструишу једнак сегмент трасе римског пута: *Epitauro* (Цавтат) – *Resinum* (Росе) – *Vicinium* (римско насеље у Грбаљском Пољу) (Мартиновић, 1971, стр. 29–48).

ЗАКЉУЧАК

У раду смо презентовали податке у вези са проблемом убикације путне комуникације *Asamo–Epitauro–Resinum* (Требиње–Цавтат–Рисан) на југу провинције Далмације (источна Херцеговина, југоисточна Хрватска, југозападна Црна Гора), а приликом истраживања античких комуникација на овом подручју ослањали смо се на наративну изворну грађу, епиграфске споменике, миљоказе, остатке мостова и пута на терену, размотривши и различита мишљења модерних историографа о убикацији станица.

Археолошки налази (остаци римског насеља, пута, фрагменти миљоказа) са локалитета у Требињу, Цавтату и Рисну указују на то да је ово подручје релативно рано било повезано мрежом римских комуникација. Тако је од станице *Ad Zizio* (Моско или Укшићи у Љубомиру) један од таквих путева ишао јужно на путну станицу *Asamo* (Требиње), а потом преко станице *Epitauro* (Цавтат) долазио у *Resinum* (Рисан или Росе). О важности крака пута *Asamo–Epitauro–Resinum* свједоче фрагменти миљоказа са натписима који су пронађени *in situ* док за тачно датирање комуникације нема значајнијег натписа. Такође, ни други извори не говоре о времену њене изградње. Сматра се да је трасу пута *Asamo–Epitauro–Resinum*, на којој се налазе поменуте путне станице, почео да гради намјесник Далмације Публије Корнелије Долабела (14–20. године), а да је завршена половином I вијека. Додатне поправке овог пута спроведене су највјероватније у III и IV вијеку.

Будући да се подаци о путним станицама на које наилазимо у наративним и картографским изворима често не слажу, а узимајући у обзир и противрјечност информација из историјских извора у односу на стање на терену, не треба да чуди настајање бројних и различитих мишљења у вези са овим питањима. Тако су и различити правци трасирања путне комуникације *Asamo–Epitauro–Resinum* довели до разлика у убицирању путних станица. Милијација између ових путних станица (*Asamo*, *Epitauro*, *Resinum*), слагала би се са изворима уколико би почињала од крајње тачке оних мјеста кроз чију територију је комуникација пролазила.

На основу обиласка локалитета у Требињу, Цавтату и Рисну, као и на основу података из Појтингеријане и Антониновог итинерара, сматрамо да се станица Asamo може убицирати у Требиње, Epitauro у Цавтат, а Resinum у Рисан или Росе; с тим да смјештај путне станице Asamo у Требиње одговара дистанци раздаљине приказаној на Појтингеријани и Антониновом итинерару ако се милијација односи на раздаљину од крајње тачке станице Asamo, кроз чију територију је цеста пролазила, до крајње тачке станице Epitauro.

Различити правци трасирања довели су и до разлика у убицирању путне станице Resinum у Рисан и Росе. Иако постојећи налази иду у прилог и једној и другој тези – смјештању античког Resinuma у Рисан или Росе – ипак немамо довољно налаза који би данас олакшали поуздану убикацију ове путне станице. Остаје да се спроведу систематска истраживања овога подручја која би то и омогућила.

СКРАЋЕНИЦЕ	АЕМ	Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Osterreich-Ungarn, Wien
	АНУ БИХ	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
	ВАНД	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split.
	GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo.
	JAZU	Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
	RE	Paulys-Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart-München.
	СБИ	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo.
	CIL	Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini.

ИЗВОРИ	Gvidonis (1860). <i>Geographica</i> . Berlin: Ed. M. Pinder-G. Parthey.
	Itinerarium Antonini (1848). <i>Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum</i> . Berlin: Ed. G. Parthey et M. Pinder.
	Müller, C. (1916). <i>Itineraria Romana, Römische Reisenwege an der Han Der Tabula Peutingeriana</i> . Stuttgart: Strecker und Schröder in Stuttgart.
	Kolbt, A. / Walser, G. / Jansen, U. (2012). <i>Miliaria Imperii Romani, Illyricum et provinciae Evropaе Graecae</i> . Berlin: De Gruyter.
	Plinii C. S. (1906). <i>Naturalis Historiae</i> . Lipsiae: Ed. B. G. Teubner.
	Ptolemaei, C. (1883). <i>Geographia</i> . Paris: Ed. C. Müller / C.P. Fischer, Firmin Didot.
	Ravenatis, (1860). <i>Anonymi Cosmographia</i> . Berlin: Ed. M. Pinder / G. Parthey.
	Corpus Inscriptionum Latinarum, (1873). <i>Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae</i> . Berolini: Borussicae editum, ed. Th. Mommsen, Voll. III.
	Šašel, A. et J., <i>Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMLX et MCM-LXX repertae et editae sunt</i> , Situla 19, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1978.

ЛИТЕРАТУРА	Гарашанин, М. (1967). <i>Историја Црне Горе I</i> . Титоград: Научно дело.
	Мартиновић, Ј. (1971). Анализа извора за убикацију Агрувијума. <i>Годишњак Поморској музеја Црне Горе у Кошору</i> , бр. XIX, 29–48.
	Мијушковић, С. (1966). Ново тумачење једног фрагмента из „Tabula Peutingeriana“. <i>Историјски записи</i> , књ. XXIII, бр. 1, 111–129.
	Паровић-Пешикан, М. (1974). Римски пут Risinium-Salthua. <i>Сџаринар</i> , XXIII, 63–69.
	Пушић, И. (1975). Нови правац римске цесте кроз Боку Которску. <i>Историјски записи</i> , год. XXVIII (XLVIII), књ. XXXII, 127–131.

- Рутар, С. (1881). Старине Бококорске, Извјешће ЦК Реалног и великог гимназија у Котору за школску годину 1880–81.
- Самарџић, Г. (2014). Биљешке о миљоказима са југа Далмације. У: К. Марицки Гађански (ур.), *Анџика и савремени свеџи – џумачење анџике*, Међународни тематски зборник (стр. 357–371). Београд: Друштво за античке студије Србије.
- Самарџић, Г. (2015). *Исџочна Херцеџовина у римско доба*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Цермановић-Кузмановић, А. (1975). Југословенске земље на Птоломејевој карти. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 11–26.
- Шкриванић, Г. (1975). Југословенске земље на Појтингеровој табли. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 29–55.
- Војановски, I. (1973). Римска цеста Нарона–Leusinium као примјер саобраћајног континуитета. *Godišnjak*, knj. X, СБИ knj. 8, 137–187.
- Војановски, I. (1974). *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*. Сарајево: Посебно издање АНУБИХ, Дјела knj. XLVII/2.
- Војановски, I. (1975). Нови римски милјокози из Лјубомира и Полјца код Требиња. *Tribunia*, 1, 53–64.
- Војановски, I. (1977). Римски натписи из долине Требишњике. *Tribunia*, 3, 67–98.
- Војановски, I. (1983). Требиње-римски Асамо (Asamum) са кратким освртом на аџер колоније Epidaura. *Tribunia*, 7, 7–35.
- Војановски, I. (1988). *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Сарајево: АНУБИХ Дјела knj. LXVI, СБИ knj. 6.
- Самби, N. (2006). Антички Epidaur. *Dubrovnik*, 3, 206–209.
- Сонс, Н. (1882). *La province romaine de Dalmatie*. Paris: Faculté des Lettres de Paris.
- Селџих, G. (1880). *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*. Zara.
- Славиџић, M. (2008). Епиграфска баштина римскодобног Epidaura. *Archaeologia Adriatica*, 11, 43–62.
- Имамовић, E. (1980). Медашњи натписи на подручју римске провинције Далмације. *Prilozi*, god. XVI, br. 17, 27–60.
- Јагентеуфел, A. (1958). *Die Statthalter der romischen Provinz Dalmatia von Augustus bis Diokletian*. Wien: Osterreichische Akademie der Wissenschaften.
- Майер, A. (1940). *Doprinosi poznavanju rimskih cesta u Dalmaciji*. ВАHD, LI, 125–156+Krt 1.
- Мариновић A. (1959). Епиграфски споменици о римском намјеснику Долатели у Савтату. *Anali historijskog instituta u Dubrovniku*, IV–V, 121–127.

- Mesihović, S. (2010). *Aevum Dolabellae – Dolabelino doba*. Sarajevo: CBI, Akademija nauka i umjetnosti.
- Mesihović, S. (2014). *Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Mijović, P. (1962–1963). Acruvium–Dekatera–Kotor u svijetlu novih arheoloških otkrića. *Starinar*, knj. XIII–XIV, 27–43.
- Mijović, P. (1980). Nekoliko opažanja o rekonstrukciji antičkih i kasnoantičkih puteva kroz Crnu Goru. *Materijali*, XVII, 133–142.
- Mijušković, S. (1969). O rimskoj cesti kroz Boku Kotorsku. *Boka*, 1, 33–51.
- Novak, G. (1918). Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije. Posebno izdanje preštampano iz *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, XXXVI–II, 1–39.
- Novak, G. (1965). Questiones Epidauritanae. *Rad JAZU*, 339, 97–140.
- Novak, G. (1966). *Povijest Dubrovnika od najstarijih vremena do početka VII stoljeća*. Dubrovnik: Prilog Analima Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, sv. X–XI, Historijski institut jugoslavenske znanosti i umjetnosti u Dubrovniku.
- Pašalić, E. (1958). O hodološkim pitanjima u izučavanju antičke istorije (sa naročitim osvrtom na našu zemlju). *Godišnjak Istorijskog društva BiH*, IX, 139–175.
- Pašalić, E. (1959). Römischen Straßen in Bosnien und der Herzegowina. *Archaeologia Jugoslavica*, 3, 61–73.
- Pašalić, E. (1960). *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Zemaljski muzej Sarajevo.
- Pašalić, E. (1965). Problemi istraživanja ilirskih i rimskih cesta u provinciji Dalmaciji. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, knj. III, 243–260.
- Pušić, I. (1966). Arheološki lokaliteti i stanje arheološke nauke u Boki Kotorskoj. *Boka*, 1, 7–22.
- Pušić, I. (1980). Antičke komunikacije kroz Boku Kotorsku u svijetlu novih otkrića. *Materijali*, XVII, 145–154.
- Rendić–Miočević, D. (1959). Cohors VI voluntariorum. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 61, 156–158.
- Rendić–Miočević, D. (1964). P. Kornelius Dolabela, legatus pro praetore provinciae Dalmatiae, proconsul provinciae Africae Proconsularis. *Akte des IV. Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik*, 17. bis 22, 338–347.
- Samardžić, G. (2010). Zu Problemen der Ubikation des römischen Straßennetzes und der Raststätten Ad Zizio–Asamo in Süddalmatien. *Belgrade historical review 1 (Београдски историјски гласник 1)*, 51–67.

- Sergejevski, D. (1962a). Rimska cesta od Epidauruma do Anderbe. *GZM u Sarajevu*, XVII, 73–105.
- Sergejevski, D. (1962b). Rimska cesta Narona–Leusinium. *GZM u Sarajevu*, XVII, 111–113.
- Sergejevski, D. (1964). Borne frontière romaine de Kosijerevo. *Archaeologica Iugoslavica*, V, 93–95.
- Tomaschek, W. (1880). *Die vorlawische Topographie der Bosna, Herzegowina, Crna Gora und der eingrenzenden Gebiete*. Wien: Mitteilungen d. Geographischen Gesellschaft in Wien.
- Hoernes, M. (1881). *Alterthümer der Herzegovina (Il) und der südlichen Theile Bosniens, nebst einer Abhandlung über die römischen Straßen und Orte im heutigen Bosnien*. Wien: Sitzung bestricht der phil-hist. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften, XCIX, Bd. II. Heft, 799–819, 939–946.
- Šašel–Kos, M. (2005). The Pannonians in Appian vs Illyrike. *Illyrica antiqua*, II, 433–439.
- Šačić, A. (2011). *Antički epigrafski spomenici istočne Hercegovine*. Sarajevo: Filozofski fakultet (rukopis; magistarski rad).
- Škegro, A. (1997). Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae. *Opuscula archaeologica*, 21, 85–116.
- Zaninović, M. (1997/1998). Obrada kamena i kamenolomi u antici srednje Dalmacije. *Histria antiqua*, 3, 37–45.

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

ROMAN ROAD COMMUNICATION EPITAURO-RESINUM

In this paper, we present data on the Roman road communication Asamo-Epitauro-Resinum (the present-day Trebinje-Cavtat-Risan), with the settlements along the route. From the road station Ad Zizio (the present-day village of Mosko or Ukšići in the area of Ljubomir) the road led south to Asamo (Trebinje), then over the road station Epitauro (Cavtat) to Resinum (Risan, or Rose). The archaeological finds (the remnants of a Roman settlement, road, fragments of milestones) from the sites in Trebinje, Cavtat and Risan (the south of the province of Dalmatia) suggest that this area was, relatively early, connected with the network of Roman road communication. During the exploration of the ancient road communications and settlements in the south of the province of Dalmatia (southern Herzegovina, south-eastern Croatia, south-western Montenegro) we used original written sources and material remains from the site. Based on the visits to the sites in Trebinje, Cavtat and Risan, and the data obtained from oral sources as well, we believe that the road station Asamo is located in Trebinje, the road station Epitauro in Cavtat, and the road station Resinum in Risan, or Rose. Even though a significant number of findings is in favour of both of the thesis that the ancient Resinum is located in Risan, or Rose, systematic researches which would confirm this are yet to be conducted at this site.

KEYWORDS: Roman road communication, the province of Dalmatia, Asamo (Trebinje), Epitauro (Cavtat), Resinum (Risan, or Rose).

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).